№ 4: ЄВРОПА, ЯКОЇ МИ НЕ ВТРАТИЛИ

Європа на межі тисячоліть: погляд із Ватикану

ОЛЕКСІЙ БРАСЛАВЕЦЬ

7 ЛИСТОПАДА 2018

Концептуальні підходи Святого Престолу до соціально-політичного й культурного середовища можна визначити одним висловом: «Salus animarum lex suprema est» – «Спасіння душ – це найвищий закон». Тобто для опису ситуацій, у яких діють структури Католицької Церкви, недостатньо політологічних моделей, хоча недосвідчені експерти часто вдаються саме до них. Класичним зразком цієї логіки від самих початків християнства вважають вислів святого Павла: «Немає грека, ні юдея, ні обрізання, ні необрізання, ні варвара, ні скита, ні невольника, ні вільного, а все й у всьому – Христос» (Кол 3, 11).

Фото: Paulo Valdivieso

Утім, Католицька Церква уважно відчитує знаки часу й випрацьовує позицію в соціальних умовах, у яких опиняється човен Христовий у певну історичну епоху. Так налагоджується система стосунків як усередині самої Церкви, так і поміж нею й зовнішнім світом. У цьому сенсі відносини Церкви з тією спільнотою, яку називають Європою, важливі для розуміння логіки церковного життя. Як влучно зауважив Папа Бенедикт XVI: «Звісно, християнство походить не з Європи, а тому аж ніяк не може бути визначене як європейська релігія. […] Але саме в Європі воно набуло свого найдієвішого культурного й інтелектуального виразу, тож по-особливому переплітається з нею» (Лекція в монастирі святої Схоластики в Субіако, 1 квітня 2005).

Йоан Павло II: що Європа може здобути завдяки Церкві

У XX столітті споконвічні порубіжжя між франками й германцями, германцями і слов'янами стали джерелом двох світових воєн. Це поставило перед Європою важливу проблему – як запобігти схожим катастрофам у майбутньому. Часткового її вдалося розв'язати зусиллями католицьких політичних діячів із різних країн завдяки утворенню Європейської спільноти, яка поступово набула інституційних форм Європейського Союзу. Ці базові процеси були доповнені падінням комуністичного блоку і розширенням ЄС унаслідок долучення центральноєвропейських країн.

Саме на фінальний етап генези об'єднаної Європи припав понтифікат Йоана Павла II. Про важливість цієї теми для нього свідчить бодай те, що Європи стосувалися дві спеціальні сесії Синоду єпископів Католицької Церкви: 28 листопада – 14 грудня 1991 року й 1–23 жовтня 1999 року. Це прикметно, бо жодному іншому регіонові не було присвячено двох синодальних сесій.

Перший Синод про Європу став свідком розпаду «радянського блоку» й самого СРСР. Поки тривали засідання, 1 грудня відбувся референдум про незалежність України, а 8 грудня в Біловезькій Пущі було підписано угоду про припинення існування Радянського Союзу. Тож не дивно, що синодальні дискусії зосередилися на проблемах облаштування церковного життя в постарадянських умовах (у цьому контексті заслуговує уваги проповідь Йоана Павла II на екуменічному богослужінні з нагоди Спеціальної асамблеї Синоду єпископів, 7 грудня 1991). Ще одним важливим питанням сесії була нова євангелізація Європи, яку глибше обговорили вже на Синоді 1999 року.

Підсумковим документом двох Синодів стало Апостольське повчання Йоана Павла II «Ecclesia

in Europa» («Церква в Європі», 2003). По суті, це «велика хартія», яка закріпила для Церкви базовий вектор стосунків із європейським суспільством – нову євангелізацію: «Сьогодні Європа має не просто звернутися до християнського спадку: потрібно, аби вона стала спроможна знову вирішувати про своє майбутнє через зустріч із Особою й посланням Ісуса Христа. […] Нагальне завдання Церкви – наново запропонувати чоловікам і жінкам Європи визвольну звістку Євангелія» (EiE, 2). Документ також визначає те, що потрібне від Церкви для нової євангелізації Європи: надихання суспільного життя надією, яку XX століття забрало з європейського світогляду, і дорослішання й позбавлення інфантильності та звичаєвості у вірі (див. EiE, 50).

Бенедикт XVI: чим Європа може поділитися з Церквою

Понтифікат Бенедикта XVI розпочався в розпал так званої «конституційної кризи», коли референдуми у Франції (травень 2005) і Нідерландах (червень 2005) заблокували подальшу інституціалізацію ЄС й ухвалення його Конституції. Для Європи компромісним результатом стало підписання Лісабонської угоди (2007). Ці події призвели до бурхливої дискусії – як у світських, так і в церковних колах – про природу європейської ідентичності, її об'єднавчі фактори, роль Церкви у становленні європейських цінностей тощо.

Бенедикт XVI розвинув базові лінії, накреслені в повчанні «Ecclesia in Europa», в енцикліках «Deus caritas est» («Бог є любов», 2005), «Spe salvi» («Спасенні в надії», 2007) і «Caritas in veritate» («Любов в істині», 2009), розширивши їх від Європи на всю Церкву. Тема нової євангелізації набула інституційного завершення, коли 2010 року документом «Ubicumque et semper» («Усюди і завжди») було створено Папську раду в справах нової євангелізації.

Тимчасом його роздуми про Європу були зібрані у книжці «Europa patria spirituale» («Європа – духовна батьківщина», 2009), яку й можна вважати магістральним текстом Бенедикта XVI щодо цієї теми. Думки, висловлені тут, надзвичайно співзвучні ідеям Ремі Браґа про джерела європейської культури: юдео-християнське богослов'я, антична філософія й римське право – ось основа, на якій стоїть європейська цивілізація. Традиційно цю тріаду сприймають як фактори, які варто було б узяти до уваги Європі, аби зберегти чи сформувати свою цілісність. В інтерпретації Бенедикта XVI ж вона стає – і це особливо помітно у промові до Римської Курії 2005 року чи в Хресній Дорозі 2005 року – універсальною методологічною основою плекання єдності не лише для світського суспільства, а й для земної інституційної Церкви.

Папа Франциск: духовні вправи для Європи

Цікаво, що Бенедикт XVI, розглядаючи духовні основи Європи, пише: «Сформована європейським походженням […] Америка спочатку стає розширеною Європою, колонією, але одночасно з заворушеннями, які викликала в Європі Французька революція, набуває суб'єктності» (Виступ у Бібліотеці Сенату, 13 травня 2004). 2013 року на престол святого Петра зійшов якраз уродженець Аргентини, сформованої європейським походженням, але автономної щодо материнської культури. Тому й можна вважати, що Папі Францискові, хоча преса й устигла охрестити його «людиною з іншого краю світу», Європа та її проблеми не чужі.

Наразі магістрального тексту про Європу, на зразок «Ecclesia in Europa» або «Europa patria spirituale», Папа Франциск не має. Проте він виголосив п'ять промов, присвячених європейським проблемам: у Раді Європи, 25 листопада 2014; у Європейському Парламенті, 25 листопада 2014; на церемонії вручення премії Карла Великого, 6 травня 2016; до керівників держав і урядів Європейського Союзу з нагоди 60-річчя Римського договору, 24 березня 2017; перед Комісією Єпископських конференцій Європейського Союзу, 27 жовтня 2017.

Тональність цих промов відрізняється від текстів його попередників: тут домінує стилістика єзуїта-форматора, який ставить вихованця в контекст виклику, спонукаючи до пошуку правильної відповіді: «Європу ми можемо запитати: "Де твоя сила? Де ідеалізм, який надихнув і збагатив твою історію? Де дух цікавості й підприємництва? Де прагнення істини, прагнення, яким досі ти пристрасно ділилася зі світом?"» (Виступ у Раді Європи, 25 листопада 2014). Інколи для виклику Франциск вдається до парадоксальних порівнянь: «На мій погляд, одна з найпоширеніших бід сьогоднішньої Європи – це самотність, типова для тих, хто не має зв'язку з іншими. Особливо це стосується людей похилого віку, часто покинутих напризволяще, і молоді, яка не має виразних точок відліку й можливостей для майбутнього… У багатьох кварталах нас зустрічає загальна атмосфера втоми та старіння Європи, яка нині здається "бабусею", позбавленою творчої енергії. І тому чудові ідеї, які колись надихали Європу, начебто втрачають привабливість, замінені бюрократичними характеристиками її установ» (Виступ у Європарламенті, 25 листопада 2014). А деякі його пасажі гідні монологів античних трагедій, які мали би провадити до катарсису: «Що сталося з тобою, Європо гуманізму, захиснице прав людини, демократії та свободи? Що сталося з тобою, Європо, доме поетів, філософів, митців, музикантів і письменників? Що трапилося з тобою, Європо, мати народів і націй, великих чоловіків і жінок, які боролися й навіть жертвували життями задля гідності своїх братів і сестер?» (Виступ на церемонії вручення премії Карла Великого, 6 травня 2016).

Франциск не пропонує Європі готових розв'язань – він нагадує про те, на чому наголошували

Йоан Павло II і Бенедикт XVI. Важливо, що така позиція дуже точно відповідає сучасному станові Європи, яка досі шукає «точки єдності», що дозволять уповні втілити ідеї отців-засновників Європейської спільноти – великих католиків Альчіде де Гаспері, Робера Шумана й Конрада Аденауера. Утім, як можна помітити, публічні висловлювання Пап про Європу завжди були напрочуд адекватні обставинам, місцю й часу.

ОЛЕКСІЙ БРАСЛАВЕЦЬ 7 ЛИСТОПАДА 2018

Warning: count(): Parameter must be an array or an object that implements Countable in **/home/kairosbo/verbum.com.ua/www/wp-includes/post-template.php** on line **284**